

ПРЕВОДЪТ НА ЖИТИЕ НА СВ. АНТОНИЙ ВЕЛИКИ ПО ПРЕПИСА В РЪКОПИС № 4/8 ОТ СБИРКАТА НА РИЛСКИЯ МАНАСТИР

Петко ПЕТКОВ (София)

Преп. Антоний Велики е първият християнски анахорет, живял между 251 и 356 г., достигнал до дълбока старост, превърнал „пустинята в град“ и оставил хиляди последователи. Той с право се смята за основател на монашеството и създател на първата му форма — пустинножителството. Житието на св. Антоний е написано от друг велик църковник и учител — св. Атанасий Александрийски. Св. Атанасий лично се е познавал със своя герой, той е беседвал с него и техните беседи под една или друга форма присъстват в житието. В споровете си с арианите св. Атанасий е получил изключително силна подкрепа в лицето и чрез авторитета на св. Антоний¹.

Подвигът и примерът на св. Антоний бързо се разпространяват из целия християнски свят, от Палестина до Британия се появяват подвижници, които чрез своята скромност и себеотрицание привличат Божията благодат и я раздават в името на Христа.

Делото на св. Антоний става пример за подражание и за светия наш отец Йоан, който напуска мирската суета и се отправя към Рилската пустиня в угода и за прослава на Бога.

Мощите на св. Антоний не са запазени — по изрично негово настояване последните му двама ученици е трябвало да заровят тялото му на скришно място, за да не стане то обект на езическо преклонение и обожествяване. Съществува обаче версия, че мощите били открити и пренесени във Виена. Съществува и мнение, че мощите днес се пазят в Антониевия манастир в Dauphiné, Южна Франция, но автентичността на тези мощи няма как да се докаже. Така че споменът за светеца се носи главно от неговия образ, задължителен за повечето манастирски църкви, и от неговото житие.

¹ Много добре известно е, че при избуяването на арианската ерес св. Антоний взима твърдо и категорично страната на православието и го отстоява недвусмислено и последователно. Житието на светеца изобилства с такива примери.

Житието на св. Антоний става известно на славяните много рано, възможно е то да е било преведено още през X в., като присъства в развитието на цялата православна славянска литература². Откриват се поне пет версии в ръкописната книжнина, запазени в преписи от XIV в. насетне, както и още две от печатните книги. Покрай тях има и две проложни жития.

Първият превод на Житието възхожда към старобългарската епоха. Прието е да се смята, че то се съпровожда от приписка, в която като преводач се означава презвитер Йоан, а времето на възникване на превода се свързва със светителството на българския архиепископ (или патриарх) Йоан.

Този превод прониква и в Русия и там е подложен на сериозни промени. Част от този превод в неадаптиран вид може да се види в ръкопис № 13³ от сборката на Троицко-Сергиевата лавра. Тази редакция (вероятно втора версия на текста) е поместена и във Великите Чети-Минеи на митрополит Макарий.

Най-ранният препис от първия превод в южнославянската традиция е български — в ръкопис № 19 от сборката на Зографската света обител — той е от средата на 80-те години на XIV в. (Каталог 1994).

Един втори превод вероятно стои зад първата част на житието в ръкопис № 763 от Троицко-Сергиевата лавра⁴.

Третият превод, който е обект на моето внимание тук, е запазен в редица южнославянски и източнославянски ръкописи. Този превод е проучван от Б. Ангелов (Ангелов 1967) и Т. Хеланд (Хеланд 2004), като и двамата са описали ръкописната му традиция.

Има и четвърти превод, който се открива в ръкопис № 43 от Музея на Сръбската православна църква в Белград (Иванова 1972, 2003, 2008).

Ръкописната традиция на третия превод (втори, среднобългарски) е описана от Б. Ангелов (Ангелов 1967), З. Витич-Неделькович (Витич-Неделькович 1999) и Т. Хеланд (Хеланд 2004). Той е запазен по 19 ръкописа от XIV—XVII в., открива се в български, руски и сръбски ръкописи. Към списъка на Хеланд ще добавя и ръкопис № 763 от Троицко-Сергиевата лавра от XV в., където този превод е представен във втората част на текста⁵. След него стои приписката на презвитер Йоан. Вън от тези пълни

² Гръцкият текст се ползва по Бартелинк 1994.

³ <http://old.stsl.ru/manuscripts/medium.php?col=1&manuscript=013>

⁴ <http://old.stsl.ru/manuscripts/medium.php?col=1&manuscript=763&pagefile=763>

⁵ <http://old.stsl.ru/manuscripts/medium.php?col=1&manuscript=763&pagefile=763-0336>

преписи на житието стоят многобройните извадки от него, които няма да коментирам, но които също имат своето място при текстологичното изследване на превода.

От ръкописите два са от XIV в., 6 са от XV в., 7 са от XVI в., останалите са от XVII в.

Ако разгледаме правописа на ръкописите, ще установим, че първите два преписа — НБКМ 1045 (Стоянов, Кодов 1964) и Гилф. 51, Гилф. 86 (Иванова 2008) — са двуусови и двуерови, със сигурност български (т. е. най-старите ръкописи показват български произход и на превода), 3 ръкописа от XV в., 1 от XVI в. и един от XVII в. са с молдавски произход, пет ръкописа от XV—XVI в. са сръбски (ресавска редакция), сред тях и ръкописът от 1479 г. на Владислав Граматик от Рилския манастир (Спространов 1902). Останалите преписи са руски, един от тях — № 91 от МДА — е двуусов и двуеров със силно българско влияние⁶.

Би било любопитно да се разгледа и географското разпространение на ръкописите. НБКМ 1045 е т. н. Слещенски сборник, открит в Централна Македония. Обикновено ръкописът се описва ката търновски. Гилф. 51 и Гилф. 86 са две части от един и същи ръкопис с български произход, но открит в Херцеговина. За ръкописа на Владислав Граматик, РМ № 4/8, може да се приеме, че е писан или в Рилския манастир, или в Северна Македония. Три ръкописа се откриват в сбирката на Хилендарския манастир — № 278, сръбски, от средата на XV в., № 431, български, от втората половина на XVI в., № 443, панегирик за януари, сръбски, от 1626 г., писан от Аверкий в Карей (Иванова 2008). Има още два сръбски преписа — от Университетската библиотека в Белград и от манастира Плевля в Черна гора (Иванова 2008). Четири ръкописа са молдавски, от тях три са от XV в. Така че днес има само един препис, който е открит на днешната българска административна територия, но всички преписи така или иначе сочат към нея, и по-точно към центъра ѝ Търновград.

От тези 20 преписа аз използвах като основен текста по РМ № 4/8 — по дигитални снимки от архива „Българска ръкописна книга“ към ФСФ на СУ „Св. Климент Охридски“. Отделно бяха привлечени свидетелствата на ръкопис № 1045 от НБКМ, в който се виждат само отделни фрагменти, както и ръкописите № 91⁷ и № 159⁸ от Московската духовна библиотека в дигитален вид. Останалите ръкописи са ми недостъпни, но въпреки това

⁶<http://old.stsl.ru/manuscripts/medium.php?col=5&manuscript=091&pagefile=091-0001>

⁷<http://old.stsl.ru/manuscripts/medium.php?col=5&manuscript=091&pagefile=091>

⁸<http://old.stsl.ru/manuscripts/medium.php?col=5&manuscript=159&pagefile=159>

общото ми впечатление е, че текстовата традиция се отличава основно по правопис, останалите различия се свеждат до минимум.

По правопис ръкопис № 4/8 е представителен за ресавската редакция — той е безюсов, двуеров ръкопис с последователно изписване на всички възможни надредни знаци. Ръкописът познава по няколко знака за *o*, по няколко за *e* и за *y*. Йотацията е прокарана непоследователно. Внимателният правописен анализ може да докаже единствено и само пълно и безрезервно придържане към принципите на ресавщината.

Ръкописът съдържа 729 листа; от тях на л. 315—338 е поместено Житие на св. Антоний.

По съдържание книгата се определя като панегирик. В нея е представена огромна част от средновековната славянска преводна и оригинална литература.

Фонетични особености. Извън отразеното в правописа се наблюдават и следните фонетични особености:

— Затвърдяване на *c* с един пример — *сѣмо*. Зад тази форма историческата граматика на българския език вижда и стар широк изговор на *ѣ*.

— Затвърдяване на *p*, обща сръбска и западнобългарска черта — *вѣнѣкѣ манастира*, не *лѣкраше прѣкѣше вѣкѣ*.

— Запазване на *ч* в групата *чръ-*: *чрънѣи*. Тази особеност може и да е присъща на книжовния език, но и не говори за преминаване в *ц*.

— Последователно се пише епентетично *л*, като изключения не се забелязват.

— Употребяват се две букви за еровете, но гласните зад тях по-скоро не се различават. Не се наблюдават случаи на изясняване.

Морфологични особености. Тук ще бъдат представени някои характерни особености на текста, които се откриват и в ръкописите от XIV в. насетне, както и някои архаизми, които също се срещат през този период.

Съществителни имена. На първо място трябва да се посочат следите от *ŷ*-основи. Те не са многобройни, но все пак са показателни за тенденциите в разволя на имената. В текста се срещат няколко форми на съществителното *дома*. В местен падеж единствено число се наблюдава запазване на старото окончание — *оу*: *въ домоу своѣмъ*, *въ домѣ*, но в Творителен падеж, единствено число се наблюдава по-новата форма на — *омѣ*: *тъ жи доми* и *сѣстрою личѣи*.

Съществителните от *ŷ*-основи са повлияли в значителна степен върху разволя на едностранните имена от *o*-основи мъжки род. Много чести са окончанията на *-ов* — при генитивните форми за множествено число на тези съществителни, както и при някои форми от *jo*-основите — *ѡ трѡдѡвъ*, *юношѣскѣ трѡдѡвѣ*, *вѣсѡвѣ*, *вѣсѡвъ*, *кравѣ*, *гладѡвъ* и др. При

тези съществителни са чести и формите за дателен падеж множествено число на -швоми — доухшво, тако да кто възвѣмъ даръ разсуждѣнїю доухшвоми. и гласшво гдѣ възнимати, гѣ же салъ совою. тажи и истинѣ створюющїимъ вѣсшво, бѣ запрѣти вѣсшвоми. Пак при тези съществителни се наблюдава и окончание -охъ за местен падеж: при вѣргѣ рѣкы, сѣдѣши при вѣргѣохъ рѣкы, лѣкѣстохъ. Имената на -тель имат редовно окончание за родителен падеж множествено число на -и: по сѣмрѣти родителси, ѿ прѣродителси. Имената на -нїе показват форми за дателен падеж множествено на -шик: чѣтнїишми възнѣмїе, писанїишми гѣ доволнїе выти къ оучителству. Този тип съществителни имат и форми за творителен падеж множествено число на -ли, повлияни от имената по ѱ- и -ї-основи: и съ льчѣнли оубїкаѣ нїкѣ съ народы страши.

При формациите от -пѣ—основи ми направи впечатление наличието на форма пѣта (множествено число на умалителното от пѣсъ).

При глаголите се наблюдават окончания за I. лице множествено число на -ы при 'съм' и 'имам', т. е. при тези, които имат I. лице единствено число на -м: мы есмь, имамы. Не се отбелязват примери с глаголи от трето новобългарско спрежение. Редовни са отрицателните форми за 3. лице множествено число на спомагателния глагол некроуть.

Миналото деятелно причастие при глаголите от IV спрежение на -и е както на -нѣъ, така и много по-често с резултат от йотацията — възвѣрашшии се, настоуаши. В преписа от 1479 г. се наблюдава еднократно форма за именителен падеж единствено число на сегашното деятелно причастие мѣгн: да шѣкѣтъ пакы такоуши. тако не вѣ дѣволъ мѣгн, нѣ бѣ, попоустившии гдѣ на искоушнїи Іовково, но, разбира се, се срещат и регулярните форми — ничѣже мѣгы.

Бъдеще време се образува с помощта на глаголите хотѣти и имѣти: не ко соуть дѣнна стрѣнїа нїнашнаго вѣка прѣтїкоу хотѣцион славѣ шкрѣти се, но и имати имашн скрѣнци на нѣсѣхъ.

Отбелязват се редица нови езикови черти:

— Дублиране на отрицателната частица: да нѣ не некроути.

— Ради се явява по-често като предлог, а не задлог: ради сїго, ради цѣтвїа нѣснаго, ради кв сїго и всѣа твореть, ради ноуѣи. Веднѣж се употребява и задлогът дѣла: кѣши же мѣккѣ дѣла и повѣлнїа.

— Срещат се новите форми на притежателните местоимения оногѣ и тогогѣ.

Двойствено число не се употребява в текста на житието. В края на повествованието св. Антоний прави своето завещание пред двамата си ученици, но в текста няма нито една форма на дуалис:

и призивѣвъ соуцихъ съ нїми. дѣа же вѣхѣу ѣже и прѣвѣши възноуѣтъ и лѣтъ, постице се и слоужнїи слоу старости ради. глѣаши къ нїми. азъ гѣво

Напътнѣ, всъщност множествено число среден род напътната, за гр. ἐφόδιον 'пари или провизии за из път', т. е. 'пътен, попътен', отгук 'напътствие': и ꙗкоже напѣтната кѣ на докредѣтканѣ поꙋти ѿ него кꙋзѣмь възвратиаше се.

За филолозите би била интересна думата любовидръствовати, защото тя означава филологическия труд: и ѿвѣгда оꙋвѣ въдрѣствезиоуиѣ, ѿвѣгда же любовидръствозоуиѣ (sic!) кꙋниѣмаше. Тук се превежда гр. τῷ δὲ φιλολογοῦντε, т. е. основна форма φιλολογέω със значение 'обичам беседите, особено учените, поучителните' или 'занимавам се с научни, учени въпроси'. Според този превод и филология трябва да бъде любовидръство, а филолог — любовидръць. Останалите версии имат на това място любовославашаго, слакославаша, ꙗкѣнословаша и доервословаша. Интересно е да се посочи, че философъ в текста на житието остава неprevедено. Φιλολογέω се среща още веднъж в текста на житието — но този път срещу него стои по-обичайното любовословѣствовати: Бѣши оꙋвѣ въ гора монастире ꙗкоже сѣни испльнѣни вѣтвнхꙋхъ ликъвѣ, поющи, любовословѣствующи, постѣщи, мѣлщицѣ сѣ, рарющицѣ сѣ ѿ коꙋдѣщи надеѣахꙋ, и дѣлающицѣ къ ежѣ творити мѣтѣнию. По сходен начин се предава думата и в останалите версии — любовославаша, словославаша, любовославаша.

Скъкътанне: колкыи хотѣщи цѣлолюдрѣствовати, азъ ꙗкѣлѣстихꙋ. колкыи възрѣжники скъктанѣмь низложѣ. превежда гр. πόσους ὑλοκρίνο- μένους μετέλεισα γαρ γαλίζων. Думата е позната на старобългарския книжовен език със значение 'съблазн, подбуда към похот'. Тази форма и изходната скъкътати се отбелязват според Срезневски (Срезневски 1912) в Житие на Нифонт от XIII в., в Житие на Андрей Юродиви, в Паренесиса на Ефрем Сирин от 1377 г., в патерик от XIV в. и в някои сборници от XV и XVI в. Във втория превод от XIV в. това място е преведено с и колкыи лжкыи сътворѣхꙋ раѣженнѣмь.

Рогожъ 'рогозка': на възлѣгани же сѣна доволънъ кѣ рогожю.

Голъ земля: лишгѣжди же, и на голѣ земля лѣгааше.

Сквозьна 'дупка в стената, прозорец': да ꙗкоже иꙗкѣторю сквознѣю ꙗкѣниѣши никѣгоже видѣши.

Роꙋакиъ 'румен (цвет на лицето)': зрѣщи ѿмъ тѣло тѣниѣ обѣчанъ илющи. и, ниѣже роꙋакиѣ ꙗкоже на ѿкоꙋчно, ниѣже истаало ѿ поста и врани вѣсѣискыи.

Гласъ 'език': и кꙋсѣмь лиишѣмь приишѣмь къ нѣмꙋ и мѣлщицѣ сѣ слышати ѿ него слово, ꙗлаши ѿмъ ерꙋѣскыи гласѣ сѣа.

Хилиада '1000': Ивѣ истинныи аггълъ и ѿ ꙗ посланици на асꙋрѣаны, ие потрѣвова на полюшь народъ лишгѣ. ниѣже мѣчтанѣи ѿ кꙋнѣ, ни мѣлѣвы, ни ꙗлѣкани, иъ тѣхо сѣ влѣстѣю поѣт сѣ, и оꙋвѣ наꙗсно стѣ и ѿсѣмь десѣтъ и иѣтъ хѣмѣдъ. Така е по преписа от 1479 г. На полето е добавено ꙗи, тѣсѣцѣ.

По интересен начин са описани изкушенията на св. Антоний — демоните тук са се превърнали в животни и всяко от тях извършва характерното за него заплашително действие: и въѣ аркѣсто ѿнѣ испльнѣно авѣ, лѣшкѣ. мѣдвѣден. рысѣкѣ. пѣрдѣс. юнѣць. зѣлѣнѣвъ. аспѣдѣ. скорпѣн. вѣлкѣвъ. и котороѣко сѣхъ подвизааше се по скоѣмъ егѣ ѿпразѣу. лѣкѣ рыкааше хотѣ наскѣчѣти. юнѣць лѣкѣше се роуѣма прѣти. зѣлѣнѣ плѣзѣе, не досѣзѣаше. и вѣкѣ оуѣстрѣмаше се зѣлѣше. и прѣсто люти вѣскѣхъ вѣхѣу гѣвлѣмѣхъ гнѣвѣн и зѣци. Тази сцена впрочем е обект на множество живописни интерпретации през Средновековието.

Ето още няколко лексикални особености, които характеризират превода, запазен в ръкопис РМ 4/8:

Мечка: Бѣцѣрз зѣкѣ ѣмъ нѣцѣю, нападѣше на нѣ зѣкѣрѣе. и ѿноуѣдѣ въ ѿнонѣ поустѣнѣнѣ късѣ мѣчкѣ изѣдоше ѿ лѣженѣ скоѣ и ѿнѣдоше егѣ, и по сѣрдѣкѣ нѣхъ вѣкѣше тѣ

Искра: ипѣ и тѣмо мѣлѣвы и глѣсы лѣнѣгы и зѣкѣы ѿрѣжнѣмъ слышаахъ. тогѣдѣ гѣрѣу нѣцѣмъ испльнѣнѣмъ искрѣмъ зѣкѣхѣу вѣкаѣшѣрз.

Роуда: и желѣнѣе оуѣкѣ нѣкѣаше моуѣчѣти си. прѣдѣти же не хотѣкѣше сѣне. слоуѣжаше же исповѣдникѣ къ роудахъ и тѣлѣницѣдѣ.

Господородителница: нѣ и вѣкѣшѣи глѣ ѿ господорѣдѣтелницѣ Марѣе къ ѣлѣсанѣтѣнѣ. Дикѣлѣ стои за гр. δῖκέλλα 'кирка, търнокоп, копачка': Нѣ зѣрѣ ипѣтѣнѣиѣ тѣко изѣкѣтоль хлѣва ѿ поуѣти завлоуѣждаѣо нѣкѣциѣн и троуѣдѣ поѣслаѣо. шѣдѣ и въ сѣмѣ лѣнѣхъ, оуѣмѣсли въ сѣвѣкѣ. и ѿ прихѣдѣшѣи нѣкѣкѣы оуѣлюѣнѣ принѣсти ѣмоу дикѣлѣ и сѣкѣкѣроу и шѣнѣницѣ мѣло. тѣкоже принѣсѣна вѣше тѣ, ѿвѣшѣ ѿколо гѣрѣы зѣмѣлѣо. мѣло нѣкѣкоѣ аркѣсто ѿвѣрѣтѣ прилѣжно кѣпашѣи.

Изѣкѣтоль форма за Творителен падеж, единствено число на изѣкѣтѣ 'под предлог, по повод на', гр. προφάσει; вж. примера по-горе.

Чрѣдѣарѣскѣн: ѿнѣ же къ нѣслаѣу. аѣи и въ Ѧѣнѣидѣзѣ поѣдѣши, аѣи и къ чрѣдѣарѣ скаѣ тѣкоже помѣслѣнѣлѣ еси. лѣнѣжѣнѣшѣи и рѣстрѣнѣкѣшѣи троуѣдѣ илѣмѣши трѣнѣкѣти. Чрѣдѣарѣ скаѣ превѣжда гр. βουκόλια, от βουκόλιον, тѣо стадо бѣкове, вероятно има смесване с βουκόλος, пастир, пастирѣски, оттѣм чрѣдѣарѣскѣн.

Прѣдѣкѣгѣлагѣлати 'прогнозирам, правя прогноза': ипѣ и вѣрѣчѣкѣе искоуѣсь илѣоуѣши нѣдоуѣтѣо. ѣлѣа аѣи вѣдѣтѣ къ ипѣи тѣжѣ нѣдоуѣтѣ, лѣнѣкоуѣжѣнѣи сѣмѣтѣрѣоуѣи ѿвѣчѣлѣа прѣкѣглѣотѣ. и корѣвѣницѣи же и зѣмѣлѣдѣкѣлѣци пакѣи, ѿ ѿкѣчѣлѣа зѣрѣще възѣдоуѣха оуѣстроѣнѣи, прѣкѣглѣотѣ дѣжѣвѣнѣнѣ или пѣсѣнѣнѣ възѣдоуѣхѣ вѣтѣти. и не рѣдѣи сѣго ѿ вѣжѣтѣнѣа въ дѣхѣноуѣнѣиѣ аѣи кѣтѣо рѣчѣтѣ прѣкѣглѣстѣ. нѣ ѿ искоуѣса и ѿ ѿкѣчѣлѣа.

Зѣмѣдѣкѣлѣць с примера по-горе.

Интересно е да се посочат монашеските добродетели според св. Антоний, според св. Атанасий и според средновековния славянски книжовник, превел житието: она не стѣжѣнѣмъ, тѣже нѣчѣ възѣмѣжѣмъ възѣтѣи сѣ

свою, гаже соуть, мюдрость. цѣломудрїи. мюжьство. разоумь. мювоь. ницилюбїи. вѣра въ Хѣ. визирїкїи. странномюїи. Спрямо тях са ориентирани и греховете и изкушенията, от които трябва да се пази монахът: и прѣвѣ оуѣко искоушааш и гѣ постнїчества съвѣсти, вѣлагат елю пѣнїть о стезанїхъ нѣжи останаь вѣши. о сїстрѣк промыслинїе. рода оускоїнїе. сребролюбїи. славолюбїи. нїци различные сласти, и нїна разслакїенїа житнїскаа. и коньць, жестоког доводѣтвїа, и гажо мнїюгъ іе тоїе трюудъ. чѣлеснїю немюрь прѣлагааше. и вѣмене дълготюу. и ѣноудъ, мнїюго вѣвнїже елю мнїюжьство помнїшїенїи, хоте гѣ поколѣвати прѣагогъ пронїколенїа.

Нека отбелязаните забележки към превода не оставят впечатлението, че той е пълен с неточности, а преводачът не е разбирал определени места от гръцкия текст. Напротив, преводът е точен, изискан и четивен. Три са особеностите, които го характеризират:

1. Той е пълен. Това е най-пълният превод на Житие на св. Антоний в цялата славянска книжнина. За разлика от него първата и втората версия показват голям пропуск — при превода са изпуснати глави 51 — 60 според приетото членене на текста, четвъртата версия представя само половината текст (в нея не може да се определи пропусъкът), петата версия също съкращава незначително някои абзаци.

2. Преводът предава гръцкия текст дума по дума с пълно припокриване на значения и форми — т. е. пред нас е един смислово- и формалноидентичен превод. Неговата граматични и лексикални белези го свързват с книжовната продукция на XIV в.

3. Текстовата традиция на този превод е единна — сред обследваните преписи не се откриват редакции вследствие на изпускане или прибавяне на текст.

Има и една четвърта особеност, която напълно замъглява описаната дотук картина. В текста има една цифра, която не стои на мястото си — става въпрос за цифрата 16 в началото на първата част. Ето и контекста: По сѣларїти же родїтелїи, тѣи тѣкло ѡстапїснѣ вѣ съ єдиною малюю сїстрою. и вѣ мѣтѣо влїзъ зї тїль нїи к̄, тїль снїи. тѣ же долїю и сїстрою пчашїе. Цифрите тук са преладени с букви зї и к̄. Към първата цифра гръцкият текст е еднозначен, без никакви разночетения: δεκα και ὀκτώ. Тази „грешка“ се открива както във Владиславовия ръкопис, така и в другите обследвани текстове. Ако разгледаме останалите версии на текста, ще установим, че в първата версия се открива правилното н̄. или двоз десѣти. Във втората версия стои вѣши влїзъ зєлїи на десѣти мѣтѣк. Четвъртата версия показва н̄. к̄. Петата версия също има вѣ же мѣтѣ н̄. ли к̄. В първата и втората версия се откриват следи от глаголица, но при тях числото е представено вярно. Защо тук цифрата е 16? Всяко граматическо пособие на старобългарския език ще ни предложи таблица на глаголицата

и кирилицата с техните числени стойности. Според тях буквата *з* в глаголицата има числена стойност 8, а в кирилицата 6. Това означава, че цифрата $\overline{18}$ (18) в глаголицата при транслитерация на кирилица може да се окаже 16.

Възможно ли е тук да става дума за грешна глаголическа транслитерация? Пак ще кажа — особеностите на текста като правопис, език, лексика, по никакъв начин не могат да бъдат отнесени към време, по-ранно от средата на XIV в. Възможно ли е текстът на този превод на житието да е възникнал на глаголица, или поне отчасти да е бил повлиян от нея? Изобщо, възможно ли е зад една буква, дори не буква, а следа от буква, буквено значение, да стои такава мистерия?

От книжовната продукция на XIV в. ми е известна само една дума, написана на глаголица. Това косвено потвърждава хипотезата, че славянските книжовници по това време все пак са познавявали, поне пасивно, глаголическите писмена. Глаголически следи се откриват и в руски ръкописи, възникнали през XV в. и преписвани от български антиграфи. Нека не забравяме също, че славянските глаголически ръкописи през XIV в. не са били в руските музеи, а в църквите и манастирите на Балканите. И че са оказали, поне при една цифра, влияние върху един от местните книжовници.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Ангелов 1967: Ангелов, Б. Ст. Превитер Йоан. — Из старата българска, руска и сръбска литература. Кн. II, С. 1967, 106—138.
- Бартелинк 1994: Bartelink, G. J. M. (ed.). Athanase d'Alexandrie. Vie d'Antoine. Introduction, texte critique, traduction, notes et index par G. J. M. Bartelink. Paris, 1994. (Sources chrétiennes, 400).
- Витић-Недељковић 1999: Витић-Недељковић, З. Житије светог Антонија у српској рукописној традицији. — Археографски прилози, 21, 1999, 37—131.
- Иванова 1972: Иванова, Кл. Археографски бележки от книгохранилища на Югославия. — Език и литература, 27, 1972, 4, 51—57.
- Иванова 2003: Иванова, Кл. Житие на Антоний Велики. — В: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник. С., 2003, 174—175.
- Иванова 2008: Иванова, Кл. Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica. С., 2008.
- Каталог 1994: Райков, Б., Ст. Кожухаров, Х. Миклас, Хр. Кодов. Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. С., 1994.

- Спространов 1902: Спространов, Е. Опис на ръкописите в библиотеката при Рилския манастир. С., 1902.
- Срезневски 1912: Срезневский, И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Т. III. СПб., 1912.
- Стоянов, Кодов 1964: Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на ръкописите в Софийската народна библиотека. Т. III. С., 1964.
- Хеланд 2004: Helland, Terje. The Greek Archetypes of the Old and Middle Bulgarian translations of the Life of Saint Anthony the Great – XXVIII, 2004, № 4, с. 3–18.